

УДК 929.52(477):030

А.М.Трембіцький

Внесок членів родини Сіцінських-Чехівських-Січинських-Шандорів у творення українознавчих енциклопедично-довідкових видань

У статті висвітлено внесок українських істориків і краєзнавців, зокрема, і української діаспори, а з поміж них і членів славної, вкоріненої в етнокультурне середовище Поділля, української родини Сіцінських-Чехівських-Січинських-Шандорів та інших знаних подолян, таких як Кость Туркало, Іван Розгін, у творення українознавчих енциклопедично-довідкових видань, зокрема, «Української Загальної Енциклопедії. Книги знання», гаслової та словникової частин «Енциклопедії Українознавства» та інших. Також розкрито історію видання українознавчих енциклопедій та участь членів родини в цьому процесі. Зокрема, розкрито внесок Володимира Січинського щодо написання мистецтвознавчих статей-гасел для першої українознавчої енциклопедії – «Української Загальної Енциклопедії. Книги Знання» (Львів-Станіславів-Коломия, 1930–1935), для багато ілюстрованої «Енциклопедії Українознавства» (Краків, 1942), для «Енциклопедії Українознавства» (1949–1962). Його статті-гасла було використано для «Англомовної Енциклопедії Українознавства» («АЕУ») (1963–1968).

З'ясовано внесок таких знаних подолян, як Іван Розгін, Кость Туркало, Олена Чехівська, у творення загальної та словникової частин модерної «Енциклопедії Українознавства» (1949–1962) та інших енциклопедично-довідкових видань. Зокрема, відзначено, що матеріали зібрані активною учасницею українського національно-церковного та жіночого руху О. Чехівською були використанні при підготовці статей-гасел для таких енциклопедій української діаспори, як: «Українська мала енциклопедія» (Буенос-Айрес, 1960); «Енциклопедія Українознавства-II» (Мюнхен; Нью-Йорк, 1962); «Encyclopedia of Ukraine» (Toronto; Buffalo; London, 1993) та ін. Вона, будучи членом Управи СФУЖО і членом «Комісії збирання матеріалу для ЕУ», «залюбки вишукувала дані про видатних жінок для Української Енциклопедії та допомагала в праці своєю мудрою і доброю порадою». Загалом, членами «Комісії...» були підготовлені матеріали для статей на 167 осіб.

Значний внесок у творення українознавчих енциклопедично-довідкових видань зробила кандидат філологічних наук, співробітник філософського факультету Пряшівського університету Любичя Бабота (Словаччина), член славної української родини Сіцінських-Чехівських-Січинських-Шандорів, яка опублікувала цілий розділ «Література русинів-українців Словаччини» в енциклопедичному довіднику «Rukovt literatŕy» (Кошиці, 1998); подала десятки гасел для Краєзнавчого словника русинів-українців Сло-

ваччини, Пряшівщина» (Пряшів, 1999), «Енциклопедії сучасної України» (Київ, 2001) та багатьох інших довідкових видань.

Ключові слова: Володимир Січинський, Олена Чехівська, Любиця Бабота, Кость Туркало, Іван Розгін, Поділля, Україна, Чехія, Німеччина, США, енциклопедія

У світовій історії ми часто зустрічаємося з явищем, що один талант іде в парі з другим і часто в цих випадках один талант домінує над іншими, але часом бувають таланти урівноважені, такі, що «годі дати примат одного таланту над другим» [1, с. 8]. До таких урівноважених талантів можемо сміливо зачислити багатьох членів славної української родини Січинських-Чехівських-Січинських-Шандорів, які не зважаючи на несприятливі умови еміграції, страхіття Першої та Другої світових війн, міжвоєнних репресій з боку «гуманної» більшовицької влади та «цивілізованої» повоєнної репатріації українців із Європи, своїми працями, енциклопедичними статтями та гаслами з української історії та мистецтва, намагалися показати всю велич української культури. Вони завдяки своєму таланту, працьовитості, витривалості та скромності, переживаючи страхіття війни та живучи у важких моральних і матеріальних умовах, відчуваючи свою відповідальність українця, писали про українську історію, культуру та мистецтво, переконуючи світ у повноцінності української нації, доводячи, що українці є окремим самостійним народом, який нічим не поступається іншим народам світу [1, с. 25].

Вони твердо вірили, що настане час, коли Україна стане вільною державою і їхній доробок стане їй у пригоді. Сучасна Україна активно пізнає багату спадщину членів славної української родини Січинських-Чехівських-Січинських-Шандорів. Так, зусиллями українських істориків і краєзнавців, як вітчизняних, так і української діаспори, проведено біля десятка науково-практичних конференцій в США, Словаччині, Чехії та Україні. Опубліковано більше 300 наукових, науково-популярних статей та краєзнавчих розвідок, однак такий напрям їхньої українознавчої діяльності, як участь у творенні енциклопедично-довідкових видань про Україну, ще й досі залишається не дослідженим та мало вивченим.

Вперше певні аспекти діяльності членів славної української родини Січинських-Чехівських-Січинських-Шандорів, як енциклопедистів, зокрема, Володимира Січинського, подав знаний історик української церкви і права, педагог і публіцист, Микола Чубатий в статті «Енциклопедія Українознавства» (Нью-Йорк, 1949) [2]. Частково внесок Володимира Січинського висвітлили Микола Андрусак у статті-рецензії «Енциклопедія українознавства в двох томах за головною редакцією проф. д-ра В. Кубійовича і проф. д-ра З. Кузеля» (Філадельфія, 1950) (раніше не відома вітчизняним науковцям – авт.) [3] та канадський дослідник українського походження, відомий мистецтвознавець Іван Кейван у праці «Володимир Січинський – архітект, мистець-графік, мистецтвознавець, дослідник» (Торонто, 1958) [1]. Внесок Олени Чехівської (дів. Січинська)

утворення «Енциклопедії Українознавства-II» частково розкрила знана діяча української діаспори США Наталія Пазуняк у своїй статті «У 10-річчя смерти Олени В. Чехівської» (Нью-Йорк, 1979) [4], а також фрагментарно подано в «Мартирології Українських Церков» (Балтимор-Торонто, 1987) [5]. Частково діяльність Володимира Січинського та Любиці Баботи, як енциклопедистів, розкрив професор Пряшівського університету, доктор філологічних наук, закордонний академік НАН України Микола Мушинка в своїй монографії «Володимир Січинський і русини-українці Східної Словаччини» (Пряшів, 1995) [6] та в своїх працях «Тернистий шлях до науки. До круглого ювілею Любиці Баботи» (Нью-Йорк, 2004) [7], «Володимир Січинський і „Українська Загальна Енциклопедія”» (Кам’янець-Подільський, 2010) [8] та «Подільянин Володимир Січинський і „Українська Загальна Енциклопедія”» (Хмельницький, 2016) [9]. Згадки про 18 енциклопедичних мистецтвознавчих статей-гасел Володимира Січинського подав знаний український бібліограф Сергій Костюк у бібліографічному покажчику «Володимир Січинський» (Львів, 1996) [10]. Однак, варто відзначити, що в цьому покажчику відсутні гасла В. Січинського «Етруське мистецтво» та «Єгипетське мистецтво» подані ним в «Українській Загальній Енциклопедії» (Т. 1), а також гасла «Кераміка: Історичні відомості» та «Ткацтво і вишивкарство» подані в «Енциклопедії Українознавства-I» (1949) [11]. Фрагментарно внесок деяких членів цієї української родини як енциклопедистів висвітлили в своїх працях Анатолій Трембіцький (Хмельницький, 2007, 2008, 2010, 2012) [12; 13; 14; 15] та Аркадій Жуковський (Париж, 2009) [16].

Зокрема А. Жуковський пише, що від «самого початку систематичних українознавчих студій виникла ідея створити загальний довідник про Україну». Це науково-довідкове видання, що згодом було названо енциклопедією, – мало б містити «найістотнішу інформацію з усіх або окремих галузей знань», тобто відображати «рівень науки і культури своєї епохи». Перші енциклопедичні, досить об’єктивні, українознавчі статті-довідки Д. Баглія, М. Василенка, П. Житецького, А. Кримського, М. Сумцова, І. Франка та інших, з’явилися в таких виданнях, як «Энциклопедический словарь Брокгауза А. и Ефрона Н.» (СПб., 1890–1907), «Настольный энциклопедический словарь» товарищества «А. Гарбель и К°» (Москва, 1891-1948), «Большая Энциклопедия. Под ред. С. Н. Южакова» (СПб., 1900–1905) [16, с. 14]. Варто зауважити, що перші статті-гасла про одного з членів родини Січинських-Чехівських-Січинських-Шандорів, зокрема про відомого історика Євфимія Січинського, а саме гасло «Сецинский Е. Й.» подав «Энциклопедический словарь Брокгауза А. и Ефрона Н.» (1901) [17, с. 401], а гасло «Сецинский Евстафий Юсифович» (тут помилка в імені, правильно Евфимий – авт.) – «Большая Энциклопедия. Под ред. С. Н. Южакова» (1904) [18, с. 227].

Певні спроби викладу енциклопедичних знань про Україну зробили українські науковці в своїх українознавчих статтях-гаслах [19, с. 9] для поважної 16-ти томної польської енциклопедії Самуїла Оргельбранда «Encyklopedja Pow-

szechna» (Варшава, 1898–1904). При цьому варто зауважити, що найбільша ілюстрована універсальна енциклопедія загальних знань на чеській мові «Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopédie obecných vědomostí» (більш відома як «Енциклопедія Отто», Прага, 1888–1908), подала про Україну незначні, й, на жаль, переповнені невірною інформацією статті-гасла [19, с. 10].

Першу правдиву українську енциклопедію «Украинский народ в его прошлом та настоящем» (Петербург, 1914–1916) підготували найвидатніші тогочасні вчені, згуртовані в НТШ, а саме Ф. Вовк, М. Грушевський, Ф. Корш, А. Кримський, М. Туган-Барановський, О. Шахматов, С. Томашівський, О. Єфименко, С. Рудницький, О. Русов та В. Охрименко. Цю, першу двотомну енциклопедію про український народ, видали «по-російськи тому, щоб ширше у світ рознести знання про український нарід». Однак її видання «перервалося внаслідок вибуху світової війни та революції» [2, с. 2; 16, с. 14]. У міжвоєнний період професори Українського вільного університету в Празі Д. Антонович, Л. Білецький, О. Колесса, В. Січинський, Ф. Штешко, В. Щербаківський та деякі інші вчені активно співпрацювали в різних енциклопедично-довідкових виданнях Чехословаччини [20, с. 114], Д. Дорошенко, З. Кузеля, І. Мірчук у німецьких лексиконах [21, с. IV] та були авторами вміщених у них окремих матеріалів про Україну.

У 1930 р. відомий вчений, педагог і голова НТШ Іван Раковський у львівському часопису «Діло» писав, що «ми, українці, мусимо зважитись видати свою власну енциклопедію і то не переклад чужої, невідповідної для нас, а своєї рідної, відповідаючої потребам нашого загалу. І коли довкола видання тієї першої нашої енциклопедії згуртувалися люди, що належать до найліпших наших знавців і дослідників поодиноких ділянок людського знання, коли між тими співробітниками є письменники, які довголітньою своєю працею дали вже наглядний доказ, що вміють писати приступно й загально зрозуміло, навіть про найтяжчі наукові питання, коли між ними є також і суспільні діячі, які добре знають сучасний стан нашого народу й його потреби, коли вкінці між ними є й такі, які були співробітниками енциклопедії чужих культурних народів – то ми можемо сміло приступати до видавання нашої першої книги знання і можемо бути певні, що вона буде культурним ділом гідним нашого Народу» [22; 23].

Володимир Січинський відгукнувся на заклик І. Раковського і, разом із 136 (за іншими даними 138 [24]) українськими вченими з Західної України та еміграції, серед яких незаперечні авторитети – знавці науки та мистецтва: Василь Біднов, Леонід Білецький, Ісак Мазепа, Іван Огієнко та ін., прийняв активну участь у написанні мистецтвознавчих статей-гасел для першої українознавчої енциклопедії [8, с. 32], як першого підручника, необхідного «на столі до праці кожного інтелігента (себто: освіченого українця), поруч інших його книжок, каламаря і паперу, а тим самим необхідний для кожного, хто хоче стати інтелігентом (розуміється: освіченим українцем)» [24] – «Української Загальної Енциклопедії. Книги Знання», яка протягом 1930–1935 рр. вийшла

у Львові в трьох томах [8, с. 33; 24]. Однак, як стверджує «член Видавничого Комітету УЗЕ, її співфінансіст і співвласник та технічний редактор» С. Слюсарчук у своїй статті «Перша Українська Енциклопедія – як в дійсності було» (Нью-Йорк, 1981), що «ідея видання УЗЕ постала в Станиславові, в голові гімназійного вчителя Івана Чепиги», який «оснував в початках 20-их років видавництво «Бистриця» в Станиславові і в тім видавництві планував видавати Українську Енциклопедію». Спочатку редактором УЗЕ був проф. І. Раковський, однак він «зредагував тільки три перші зшитки», а загалом усіх зшитків мало бути 30, тобто по десять зшитків в одному томі [25, с. 2]. Подальші зшитки редагував професор Українського вільного університету в Празі В. Сімович, хоча ім'я І. Раковського «фігурувало ще і далі на обкладинці зшитків». Також С. Слюсарчук зауважує, що вийшло не три, а чотири томи УЗЕ, адже В. Сімович, «з огляду на велику кількість матеріалу, додав ще четвертий, трохи менший об'ємом». На жаль, усі сучасні енциклопедично-довідкові видання й далі подають «невірні інформації про УЗЕ». Можливо, пише він, що вітчизняні енциклопедисти виправлять неточності [25, с. 4]. Ця енциклопедія хоча й мала своїх попередників, що відповідно до часу, потреб і обставин намагалися подати в певній системі відомості про Україну, її народ і культуру, однак все ж стала першою україномовною енциклопедією «в справжньому розумінні цього слова» [2, с. 2; 19, с. 10], що «повністю відповідала критеріям світових енциклопедій подібного характеру» [8, с. 32-33]. Вона, хоча й була побудована за зразком чужих енциклопедій, однак мала своє самостійне значення і вперше подала тогочасному українському громадянству майже 34.000 загальних статей-гасел із 45 галузей науки й техніки, з них понад 8.000 добре впорядкованих оригінальних українознавчих гасел і окремих розділ «Україна» на 322 сторінках, який охоплював усі ділянки історії та культури українського народу, ввібравши «в себе все краще, що було на той час для такого видання, але була самостійною й оригінальною щодо інформації про Україну та українознавство» [8, с. 33; 26].

Редакція дала своєму виданню таку характеристику: «Перша Українська Загальна Енциклопедія є спробою, що вимагає великої збірної праці та поважних матеріальних вкладів. В її основу покладений принцип якнайповнішої об'єктивності, незалежно від партійних та особистих поглядів» [8, с. 33; 26]. Загалом же, як пише А. Яковлів у часопису «Тризуб» (Париж, 1930), видавці і редакція «Книги Знання» «докладають усіх сил, щоби він (цей твір) був, як найліпшим і як найгарнішим та щоби стояв на вершку сучасних наукових і культурних вимог». Загалом же, як «справедливо зазначають редактори, «Книга Знання» перша спроба видання української енциклопедії яка «призначена для цілого українського народу, а не для одного його відлomu чи гуртка» і де б «читаць знаходив всюди свою рідну українську стихію, життя й оточення» [27, с. 8].

Сучасні українські дослідники Т. Гуцаленко [28], В. Микитчук [29], М. Савчук [30], Т. Романюк [31], М. Трегуб [32], Н. Черниш [33] та ін. у своїх працях

висвітлили історію видання «Української Загальної Енциклопедії», проте в них відсутні матеріали про творчу співпрацю В. Січинського з колективом редакції, зокрема про його участь у підготовці та коректуванні значної кількості статей-гасел енциклопедії. Про Володимира Січинського, як автора багатьох статей-гасел для УЗЕ, пише М. Чубатий в своїй статті. Він, характеризуючи перший випуск «Української Загальної Енциклопедії», зауважує, що «автори статей про назви України (Кузеля, Січинський, Шерех та Рудницький) аналізують дві історичні назви українського народу «Русь» та «Україна» говорять про походження та вживання обох назв». Їхні статті-гасла «солідні та багато інформативні», адже вони використали «всю численну літературу на цю тему» [2, с. 2].

Характер творчої співпраці В. Січинського з редакцією «Української Загальної Енциклопедії» розкрив у своїх працях М. Мушинка [8; 9], який, зокрема, пише, що вчений залучився до праці над УЗЕ лише в грудні 1930 р. – починаючи від літери «Д» [34, с. 1425-1426], коли його, як керівника численних мистецтвознавчих експедицій та автора низки солідних монографій про мистецтво, було призначено відповідальним редактором статей про українське та всесвітнє мистецтво. Сьогодні неможливо точно встановити кількість статей-гасел, які знаний мистецтвознавець особисто підготував для УЗЕ. Однак, із дев'яти листів і листівок до редакції «Української Загальної Енциклопедії» у Львові та її головного редактора І. Раковського [22], достеменно відомо, що він у грудні 1930 р. надіслав до редакції матеріали на літери «Д», «Е», «Є», «І» і «Ї» [8, с. 36], статтю-гасло «Друкарство», «в перших днях місяця січня» 1931 р. – матеріали на літери «від Є до І» [8, с. 35], у квітні 1933 р. – на «У» і «Ф», 18 травня 1933 р. – на «Х» і «Ц» [8, с. 37-38].

Він також, як редактор, обов'язково опрацьовував усі статті-гасла з мистецтвознавства, які надсилалися іншими авторами для УЗЕ і яких у кожному зошиті було кільканадцять. Його епістолярна спадщина свідчить [8, с. 33], що він редагував і надіслав у грудні 1930 р. до редакції не «зовсім повний і зле опрацьований» «матеріал на Д», але, як зауважує вчений, «іншої ради нема» [8, с. 36]. Розшукував матеріали про «пам'ят[ник] Шевченка Гр. Тенера». Мистецтвознавець, бажаючи розкрити всі особливості українського мистецтва досить часто писав великі статті, що не завжди влаштовувало редакцію УЗЕ. Так, 7 лютого 1933 р. він пише до редакції листа, де зауважує, що повідомлення редакції про те, що «огляд з укр[аїнського] мист[ецтва] мусить бути зменшений до 5-6 стор[інок]», застало його «у самому процесі праці», коли він уже «розпочав писати огляди у більшому розмірі – як це проектувалося раніш». Далі він пише, що, на його думку, «для всіх оглядів (архітектура муров[ана] і деревл[яна], різьба, малярство, гравюра і прикладне мист[ецтво] – також народне) – втиснути до 5-6 стор[інок] неможливо. Або це зовсім не буде енциклопедич[ний] огляд. Я роблю у розмірі 8-9 стор. друку. Щодо ілюстрацій, то вони, думаю, мають ілюструвати не тільки історію мист[ецтва], але також у великій мірі історію, етнографію і загалом репрезентувати цілу укр[аїнську]

культуру» [8, с. 36]. В березні 1933 р. він «цілком закінчив огляди з історії укр[аїнського] мист[ецтва] – архітектури, різьби, малярства і графіки-граверства» та про «мист[ецький] промисл». Одночасно просить редакцію надіслати йому статті-огляди «Пастернака – кераміка і Гургулівної – вишивки», а також просить «остаточно з'ясувати» «хто має писати огляд килими – ткацтво». В квітні 1933 р. він повідомив редакцію про те, що огляд «Українське мистецтво» «передав п. Редакт[ору] проф. В. Сімовичу ще 10 березня» та очікує «присилки огляду про гончарство п[ана] др. Пастернака і вишивки та писанки п[ані] Гургулівної, щоби погодити зі своїми оглядами про мистецьк[ий] промисл». Він також звертається до редактора з проханням «конче помістити без скорочень огляд Флямендського мист[ецтва]», адже «в деяких енциклопедіях такого огляду зовсім нема, бо Флянменд[ське] мист[ецтво] за державною приналежністю приділяють до нідерлядськ[ого], голяндського і нарешті до бельгійського». Тим більше, – зауважує В. Січинський, – «що Фляманці є до нас дуже прихильні і в XVII – XVIII в. фляндське мист[ецтво] мало великий вплив на україн[ське] малярство» [8, с. 37]. Проте редакція УЗЕ не завжди своєчасно надсилала вченому матеріали для опрацювання. Так, 18 травня 1933 р. він у листі до редакції пише, що йому залишилось «ще додати огляд мист[ецтва] промислу для «України» та всі ілюстрації». Однак, він «не міг досі цього зробити», бо йому «не були надіслані огляди Я. Пастернака про кераміку і Гургулівної про вишивки і писанки – для редакції і доповнення. Отже я майже закінчив всі свої зобов'язання перед УЗЕ». Але на цьому співпраця з УЗЕ не завершилася, адже матеріал з українського промислового (прикладного) мистецтва він вислав до редакції лише наприкінці жовтня 1933 р. [8, с. 38].

Опрацьовуючи статті-гасла інших авторів із мистецтвознавства, вчений значну увагу звертав на подання ними недостовірних даних. Так, 18 травня 1933 р. він пише, що на сторінці 157 зошита 22 у статті-гаслі «про Софійський Собор у Києві подані зовсім невірні дані», якогось «церковника», що «почерпнуті ще з «літератури» початку XIX віку». Хоча про дату «заложення Софії і на який «сразок» заложена існує новіша наукова література». Далі він зауважує, що редакція без погодження з ним у статті-гаслі «Десятинна церква» замінила його відомості іншими хибними, хоча «в списку співробітників все-таки стоїть, що мистецтво заступаю я. Значить вина падає на мене». Дослідник також звертає увагу редактора на те, що на сторінці 244 зошита 22 «переплутані підписи під ілюстраціями: Л. Тарасович і О. Тарасович. Має бути навиворот: перша ілюстрація «О. (лександр) Тарасевич» і друга «Л. (ео) Тарасевич». Помилка прикра, тим більше, що О. І. Тарасовичі найвизначніші укр[аїнські] гравери XVII – XVIII ст.» [8, с. 38].

Над окремими статтями-гаслами працював він навіть під час своїх службових відряджень у Варшаву та Краків, оскільки вихід окремих зошитів був суворо термінований [8, с. 34]. Однак, як зауважував В. Січинський, «писати до енциклопедії в дорозі – це кара! Прошу простити всі прегрішення вольние і невольние!» [8, с. 35]. Так, у першій половині грудня 1930 р. він у листі з

Варшави до редакції пише, що «співробітничати для енциклопедії під час подорожі неможливо», адже у Варшаві «бігав по бібліотеках і не міг дістати ані свого підручника з іст[орії] всевіт[нього] мист[ецтва] ані інших книжок та каталогів, які преспокійно лежать у мене в Празі. До того ще тут Університ[етська] бібл[іотека] зачинена вже довший час». При цьому він зауважує, що буде дуже вдячний, як би зняли з нього обов'язок «складати далі – до того повороту до Праги – коло 7 січня 1931 р. Якщо це Вас не улаштує, то прошу мені сюди [у Варшаву – А. Т.] прислати бодай хоч мій підручник з історії всевіт[нього] мистец[тва]. (Можна і без альбома «Стилі»)» [8, с. 36]. 20 жовтня 1933 р. він надіслав зі Львова, де перебував у відрядженні, виявлені ним «помилки і доповнення до томів II і III УЗЕ» [8, с. 38].

Для сучасного українського мистецтвознавства найбільше значення має розділ В. Січинського «Мистецтво», поданий ним у статті-гаслі «Україна» [35, с. 435-482], яке розподілене на декілька підрозділів: «Архітектура мурована» [35, с. 435-443], «Ренесанс» [35, с. 440-441], «Архітектура деревляна» [35, с. 443-449], «Різьба» [35, с. 449-452], «Малярство» [35, с. 452-456], «Графіка і гравєрство» [35, с. 456-460]. Можна без перебільшення сказати, – пише М. Мушинка, – що розділ «Мистецтво» був оздобою «Української Загальної Енциклопедії». Оскільки «в ньому в концентрованій формі подано огляд усіх основних видів українського мистецтва з їх класифікацією та періодизацією. Названо репрезентативних художників, імена яких на рідних землях не вільно було навіть згадувати» [8, с. 34]. Варто зауважити, що майже кожну свою статтю-гасло дослідник ілюстрував портретами художників й репродукціями їхніх творів. Так, до статті-гасла «Друкарство» [36, с. 1154-1157], він долучив сім сторінок ілюстрацій-репродукцій першодруків, а інші дев'ятнадцять малюнків помістив на окремому листі-додатку [8, с. 33]. Гасло «Єгипетське мистецтво» [36, с. 1262-1264] ілюстрував одинадцятьма, а «Етруське мистецтво» [36, с. 1254-1255] – п'ятьма малюнками [8, с. 34]. Однак найкраще ілюстрованим є розділ В. Січинського «Мистецтво», де в самому тексті автор подав 70 малюнків, а інші («Українська мурована архітектура, Українська дерев'яна архітектура, Українське малярство (2), Українське різьбарство, Українське ужиткове мистецтво, Українські килими та Українська кераміка»), переважно кольорові, подав на окремих друкованих на крейдяному папері цілосторінкових вкладках [35, с. 435, 439, 451, 459, 475].

Учений-енциклопедист написав для УЗЕ ще й такі статті-гасла про українське мистецтво, як «Вироби з паперу» [35, с. 480-482], «Кераміка» [35, с. 473-476], «Ткацтво» [35, с. 463-466], «Ужиткове (виробниче) мистецтво» [35, с. 460-463], «Шкляні вироби» [35, с. 479-480], такі «великі гасла як єгипетське, етруське мистецтво» [8, с. 36], «Егейське мистецтво» [36, с. 1189-1190] та ін. [8, с. 34]. А також статті-гасла про творців українського мистецтва, зокрема, гасло «Григорій Левицький» [37, с. 447].

Варто зауважити, що за свою працю в УЗЕ В. Січинський просив щоб йому «замість готівки за гонорар надіслали комплект УЗЕ у шкіряній чи півшкіряній

оправі» «зі знижкою 30% і з пересилкою на кошт В[идавництва], обов'язковою як «Друк». Думаю, що це моє прохання зовсім оправдане, вимога невелика, а для В[идавництва] зовсім вигідна» [8, с. 38].

Володимир Січинський в своїх листах застерігав редакцією УЗЕ, що «наколи має бути друкowana окрема відбитка чи книжка» з матеріалів, що подані до зошитів про Україну, то «лише у порозумінні з авторами», а про «окрему відбитку мусить бути і окрема мова з автором. Досі матеріял я вислав лише до УЗЕ» [8, с. 39]. Для вченого співпраця з «Українською Загальною Енциклопедією», як стверджує М. Мушинка, була містком для подальших таких своїх монографій та синтетичних праць про українське мистецтво, як «Вступ до українського краєзнавства», «Друкарські і видавничі знаки XVI – XX ст.», «Історія українського граверства XVI – XVIII ст.», «Історія українського мистецтва», «Нариси з історії українського граверств», «Нариси з історії української промисловости», «Орнаменти в історичних стилях», «Орнаменти в історичних стилях», «Пам'ятки української архітектури. I.», «Сучасна українська книжка графіка», «Українська архітектура», «Українська архітектура», «Архітектура Лаврова», «Українська порцеляна», «Українське дерев'яне будівництво і різьба», «Українське народне мистецтво», «Українське ужиткове мистецтво: Кераміка. Порцеляна. Металеві вироби. Ткацтво. Вишивки. Вироби з паперу. Писанки», «Українські видавничі знаки», «Українські орнаменти історичні», «Українські орнаменти народні», «Monumenta architecturae Ucrainae: Альбом 64 таблиць з 300 рисунками» та інші. Ці свої праці він широко використав в статтях-газлах для одинадцятитомної «Енциклопедії українознавства» В. Кубійовича, співробітником, якої був від самого початку [8, с. 35].

Сьогодні архів редакції «Українська Загальна Енциклопедія», що частково зберігається у фонді № 252 «УЗЕ» відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка [22] і частково у фонді № 328 «Редакція “Української Загальної Енциклопедії”» Центрального державного історичного архіву України у Львові [38], прекрасно опрацьований [8, с. 33] і досі має неоціненну вартість та слугує відображенню багатомістової історії України. «Українська Загальна Енциклопедія» зробила «дуже гарне вражіння своїм зверхнім виглядом (добрий папір, читкий, виразний друк) і багатством змісту, зокрема ілюстраційного матеріялу». Її поява наповнила «кожного українця великою радістю», адже таке «реально велике діло» надало «усім кругам нашого народу просто неоцінені прислуги». УЗЕ наблизила українців «хоч у дечому до тих культурних народів, що спромоглися скорше від нас на видання своїх лексиконів» й сприяла тому, що можна було «бути гордими, що й ми українці, стали вже творити велике культурне діло на зразок інших народів». Загалом же, на думку науковців, «вихід у світ української книги знання», стало для всіх українців «найкращим другом-дорадником» [39].

Поява УЗЕ стала «гіркою пігулкою для керівництва радянської України, бо викривала облудність і поверховість політики українізації» [24]. На радянській Україні українські вчені також намагалися створити та видати 50-ти томну

українознавчу енциклопедію «Українська Радянська Енциклопедія» [8, с. 35; 40]. З цією метою при Всеукраїнській Академії Наук у Харкові було створено Енциклопедичний інститут, який розробив план її видання (голова – М. Скрипник, секретар – О. Бадан). До співпраці над УРЕ планувалося залучити понад сто провідних науковців України [8, с. 35]. Громадсько-політичний і літературно-мистецький тижневик «Тризуб» (Париж, 1930) писав, що на «зразок Великої Совітської Енциклопедії СРСР має вийти Велика Совітська Енциклопедія Українська, яка намічає дати щонайменше 50 відс[отків] оригінального матеріалу, який стосується тільки до України». Вона «має бути за зразок для майбутніх енциклопедій народів «совітського союзу» [41]. Українські радянські чиновники негативно сприймали видання УЗЕ. Так, Василь Микитчук запропонував Миколі Скрипнику під час його візиту до Львова «замовити УЗЕ для бібліотек УРСР, однак той зверхньо відповів: «Наша держава видасть українську радянську енциклопедію на 50 томів, там українці буде 10 томів. Ми не можемо користуватись енциклопедією, видаваною приватними колами, опрацьованою у вузькому, назадницькому, клерикально-буржуазному дусі» [24]. Однак, над «Українською Радянською Енциклопедією», – цим «паспортом самостійної держави», тривалий час висіла лиха доля. Всіх членів редколегії було заарештовано. Головний редактор М. Скрипник застрелився в 1933 р., а секретаря О. Бадана розстріляли в 1937 р. Початкові варіанти трьох томів цього капітального видання вже були підготовлені до друку, про те на початку 1933 р. більшовики їх фізично знищили, безслідно зникли й всі підготовчі матеріали [8, с. 35; 40]. Коли в 1939 р. більшовики окупували Галичину, то знищили усі «віддруковані аркуші УЗЕ» та «готові кольорові вставки, карти, таблиці, переплавили гранки й кліше» до неї [24].

В радянський період УЗЕ відносилася до «категорії особливо крамольної націоналістичної літератури», а за її зберігання давали «немалі терміни тюремно-табірного ув'язнення». В родинях українських інтелігентів ще й сьогодні з боєм серця розповідають про те, як «ім у суворі часи терору 40–50-х років довелося самочинно спалювати УЗЕ, зберігання якої було очевидним свідченням нелояльності супроти більшовицького режиму» [21]. УЗЕ також потрапила під табу і в «демократичній» Чехословаччині, уряд якої забороняв використання «власних назв Закарпаття та Підкарпатська Україна», а дозволяв лише офіційну назву – Підкарпатська Русь [24].

УЗЕ, як «український лексикон міжвоєнного періоду», не втратила своєї цінності і сьогодні, однак вітчизняні науковці, не зважаючи на її «непересічну роль», все ж «несправедливо відвели місце пасербиці: про неї найчастіше забувають, а коли зрідка й згадують, то радше для годиться» [24].

В квітні 1941 р. у Кракові українські енциклопедисти у видавництві «Бистриця» розпочали друкування розрахованої на 5 щомісячних випусків «Енциклопедії Українознавства» за редакцією І. Раковського та Є. Пеленського, але справа, на жаль, скінчилася невдачею. Вийшов тільки перший том присвячений природі та демографії України зі статтями В. Кубійовича, І. Раковського,

В. Січинського та інших [19, с. 11]. Серед них варто відзначити статтю-гасло В. Січинського «Український національний знак і прапор України» [42], а також його статтю про назву «Україна», де він вперше правильно вивів її назву [3, с. 178].

Українські науковці робили спроби відновити видання «Енциклопедії Українознавства» й під час німецької окупації в роки Другої світової війни [40]. Так, у квітні 1942 р. «Українське видавництво» в Кракові почало друкувати багато ілюстровану «Енциклопедію Українознавства», яка мала виходити щомісячними зшитками по 5 аркушів друку, за редакцією І. Раковського, Є. Пеленського та І. Федіва. Вона, на думку її творців, мала б стати «коротким повним підручником українознавства, необхідним для кожного українця» [43]. Крім того, в 1942 р. зусиллями Українського наукового інституту в Берліні було видано 2-х тому українознавчу енциклопедію «Handbuch der Ukraine» за редакцією І. Мірчука [11, с. 6; 44], але чи подано в ній статті-гасла В. Січинського не відомо.

Після закінчення Другої світової війни «найстарша та найбільше авторитетна наукова установа українського народу» Наукове Товариство ім. Шевченка постановило, як пише М. Чубатий 29 вересня 1949 р. у часопису «Свобода», з нагоди відзначення свого 75-літнього ювілею видати «Енциклопедію Українознавства». Тобто другу «Енциклопедія про український нарід», коли рахувати «Українську Загальну Енциклопедію» [2, с. 2]. Члени НТШ піднялися до «реалізації великого і переважного діла» у важкі «переломові часи в життю України», щоб дати кожному національно свідомому українцю модерну «Енциклопедія Українознавства» [2, с. 3]. Впродовж 1949–1952 рр. українські науковці-енциклопедисти, перебуваючи на еміграції в багатьох країнах світу, все ж видали в трьох томах за редакцією В. Кубійовича і З. Кузеді «підручник українознавства» – «Енциклопедію Українознавства. Загальна частина» (ЕУ-І) [45, с. 639; 46, с. 9]. В написанні та редагуванні статей-гасел узяли участь 120 вчених, у т. ч. такі знані подільці, як Іван Розгін, Володимир Січинський, Кость Туркало [45, с. 639].

Вже після видання першого тому ЕУ-І багато науковців та громадсько-просвітницьких діячів української діаспори Канади та США виступили з пропозиціями щодо видання її в англійській мові. Так, Г. Левуш (Нью-Йорк, 1951) пише, що ЕУ-І «справила мені велику радість», адже вона подала «різні цікаві речі про наш нарід» і його землю. Він також наголошує на тому, що «великого діла доконає і наш УНСоюз, якщо видасть в Америці скорочену однотомову «Енциклопедію Українознавства» в англійській мові» [47]. І. Вербний (Нью-Йорк, 1953) пише, що «спеціальна комісія НТШ приготує видання Енциклопедія Українознавства в англійській мові», адже вона «є конче потрібна й для чужинців, що хотять мати інформації про Україну й український нарід, як і теж для українців, що хотять інформувати чужинців про все, що торкається українського народу». Адже з саме такої науково опрацьованої «Енциклопедії Українознавства» «чужинець міг би поінформуватись вичерпно, а не брати

вістки про нас із праць москалів або поляків, чи творів чужинців, що мають відомості про нас не від нас, а дуже часто через наскрізь ворожий фільтр або неправдивим насвітленні із творів учених наших сусідів» [48]. До їхньої думки прислухалися і перероблене та скорочене англomовне видання ЕУ-І – «Англomовна Енциклопедія Українознавства» («АЕУ») вийшла в США (Т. 1, 1963; Т. 2, 1968) [45, с. 639; 46, с. 9]. При цьому варто зауважити, що саме на основі «АЕУ» (Т. 1) в підручнику з історії для шкіл провінції Алберта (Канада) на підставі «обгрунтованого звернення-прохання з рамени Відділу КУК та українського Публіцистично-Наукового Інституту» «зроблено суттєві поправки, що стосуються історії України». Зокрема підрозділ «Наша історична спадщина», де «історію Росії починали з Києва, а князя Володимира Великого було названо «російським князем», перейменовано на підрозділ «Наша європейська спадщина», де чітко «відмежовано Росію від Київської Русі. Володимира Великого названо українським князем», а також виразно зазначено, що «сучасна назва Росія стосується Московського князівства, яке з початком 14-го сторіччя стало центром пізнішої російської імперії» [49].

Варто відзначити, що вже перші книжки «Енциклопедії Українознавства-І» «здобули велике признание серед чужинецьких учених». Зокрема добрим словом відгукнулися: секретар Священної Конгрегації Східної Церкви емініція кардинал Е. Тіссеран, ректор і професор університету у Волфвил В. Кірконел (Канада), професор Саскачеванського університету Дж. Симпсон (Канада), директор бібліотеки Східних студій у Мадриді Я. Мурілло (Іспанія), голова Шотландської Ліги для Європейської свободи Дж. Стюарт. Вони наголосили, що саме «Енциклопедія Українознавства» є тією книгою, яка ширить «знання культури благородного українського народу»; що цей «монументальний твір» «повинен допомогти розвіяти» не одну «мряку незнання» української культури в англomовному світі; що цей «направду подиву гідний твір», повинен стати неоціненим довідником для науковців, зацікавлених у слов'янській історії та культурі; цей твір «справді вияв великої любові і посвяти для добра» Великої України і «для справ науки»; що треба «з подивом глядіти» на працю українських науковців, які «борються зі злиднями життя і відчувають колосальний брак наукового матеріалу, знаходиться ще тільки фізичних сил, щоб поборювати всі перешкоди і здобутися на всесторонній і повновартісний твір»; що українці «великий нарід» і вони є тими, «хто допоможе вигнати большевиків з Європи» [50].

В радянській Україні, «Енциклопедія Українознавства-І» не була доступна науковцям, лише в незалежній Україні у 1994–1995 рр. вона вперше була перевидана [11; 51; 52]. При цьому варто зазначити що редактором відділу «Просторове мистецтво», а це майже 40 сторінок в енциклопедії, був професор Володимир Січинський [51, с. 801-839]. У цій енциклопедії подано згадки про 56 найбільш значних праць В. Січинського, а також вміщено 12 таких його статей про українське мистецтво і культуру, як «Назва території і народу: найстаріші назви» [11, с. 13], «Ткацтво й вишивкарство: історичні відомості»

[11, с. 288], «Ткацтво й вишиванство: вибійки» [11, с. 292], «Кераміка» [11, с. 301-302], «Металеві вироби» [11, с. 308-310], «Архітектура мурована: архітектура грецького Причорномор'я» [52, с. 801-802], «Архітектура дерев'яна: вежі, дзвіниці, церковне будівництво, міське (міщанське) будівництво» [52, с. 815-820], «Різьба (грецькі часи, княжа доба, ренесанс, бароко, класицизм, реалізм, нова українська різьба)» [52, с. 821-824], «Малярство (княжа доба, XIV – XVI, бароко)» [52, с. 824-828], «Графіка і гравєрство (княжа доба, XIV – XVI, бароко, класицизм, новітня українська гравюра)» [52, с. 833-839], «Вироби й прикраси із скла: історичні відомості» [11, с. 305-306], а також у співавторстві з Я. Рудницьким «Назва території і народу: назва „Україна”» [11, с. 14-16; 53] та «С. Ю.» «Архітектура мурована: готика і ренесанс, бароко, XIX сторіччя, відродження українського національного стилю, конструктивізм і радянський стиль в архітектурі на Україні» [52, с. 804-815].

Про вартість цих мистецтвознавчих гасел свідчить і той факт, що для їх написання В. Січинський використав 242 історичних і мистецтвознавчих праці. М. Андрусак у своїй статті-рецензії (Філадельфія, 1950) [3] пише, що «Енциклопедія Українознавства-І», – це «найпотрібніша книжка, потрібніша як коли не-будь дотепер», щоб не тільки всі українці, але й чужинці черпали відомості про Україну та українські справи не з чужих невірних, неповних, фальшивих, тенденційних, а то й просто ворожих енциклопедій, а мали «об'єктивні і правдиві дані про Україну й українські справи». Вчений вважає значним її недоліком деякі «розбіжності в питанні про назву «Україна», адже редактор не тільки пропустив пояснення В. Січинського про походження назви, але «й додав до його матеріалу суперечні вступні пояснення назви «Україна» Я. Рудницького», що мають «різкі суперечності» [3, с. 178]. Зокрема, дослідник зауважує, що слова «Україна» вживали на означення «пограниччя» в кінці XV – поч. XVI ст. і приклад «україн» (напр. подільської, волинської чи брацлавської) походить із статті В. Січинського, де читаємо: «В універсалі 1580 р. Стефан Баторій звертається к Україні «Руській, Київській, Волинській, Подільській і Брацлавській», де слово «Україна» стоїть замість «країна», або воєвідство» [3, с. 179].

Знаний історик Микола Тимошик пише, що видання «Енциклопедії Українознавства», це «воістину неймовірний життєвий подвиг, здійснений у французькому Сарселі невеликою групою українських учених – вигнанців із рідної землі». Їхній подвиг у 1994–1995 рр. «увічнено перевиданням цих безцінних томів репринтним способом для нової України – її сучасникам і нащадкам. Зроблено це вже хоча й в умовах незалежної Української держави, але... без її участі. Кошти на цю важливу справу, як і раніше, збиралися методом народної толоки в середовищі патріотично налаштованих, але безгрошівних українців» [54].

В 1955 р. сотні патріотів з української діаспори та різних країн, у т. ч. й В. Січинський та О. Чехівська, відгукнулися на заклик ініціаторів створення за редакцією В. Кубійовича другої запланованої на 5 томів словникової частини

«Енциклопедії Українознавства» (ЕУ-II) [45, с. 639]. Пізніше її розширили до 10-и томів, де на 4015 сторінках подано 18217 гасел [55]. При цьому авторами українознавчої енциклопедії для написання 36 українознавчих статей-гасел було використано 63 найбільш відомі праці В. Січинського. Крім того, в 12 таких мистецтвознавчих статтях-гаслах, як «Гурток Діячів Українського Мистецтва (ГДУМ) у Львові» [56, с. 463], «Екслібрис» [56, с. 624], «Етнографія» [56, с. 646], «Мистецтвознавство» [57, с. 1541-1544], «Мистецтво українське» [57, с. 1553-1555], «Мистецька освіта» [57, с. 1556], «Прага» [58, с. 2307], «Українська книга» [59, с. 3365], «Українська Студія Пластичного Мистецтва» [59, с. 3400-3401], «Українське Товариство Прихильників Книги в Празі» [59, с. 3416], «Український Громадський Видавничий Фонд у Празі» [59, с. 3422], «Червона калина» (видавничча кооперація)» [60, с. 3700-3701] подано згадки про наукові здобутки знаного дослідника українського мистецтва і культури, подолянина В. Січинського.

В незалежній Україні «Енциклопедія Українознавства-II» й досі є цінним «джерелом правдивих інформацій про минуле й сучасне України для українців на рідних землях, де більшовики промовчують або фальшують здебільшого те, що становить суть українства». В. Кубійович зумів організувати найкращі наукові сили української діаспори з різних країн світу і з різних ділянок українознавства, «фахівців найрізноманітніших галузей знань». Вони витворили своєрідний українознавчий інститут – Інститут Енциклопедії Українознавства, що «діяв без статутів й офіційних засідань, на засадах конкретної праці». Науковці часто наражалися на критику з боку тих, хто, замість правдивої інформації і даних, «волів ідеалізувати в патріотичному сенсі українську дійсність», але енциклопедисти на такі концесії не йшли, бо це, на їх думку, «знижувало б науково-об'єктивний рівень» книги знання про Україну [60, с. 4011].

В. Січинський разом із Л. Бурачинською, Б. Кравцівим, З. Кузелею, П. Одарченком і Я. Пастернаком опрацьовував значні українознавчо-мистецтвознавчі матеріали до розділу «Етнографія-фольклор», а спільно з Я. Гніздовським, С. Гординським і С. Янівим – до розділу «Мистецтво». При цьому варто згадати, що активну участь в опрацюванні матеріалів до розділів «Біологія» та «Рослинний і тваринний світ» «Енциклопедія Українознавства-II» приймав відомий науковець, подолян Іван Розгін, а розділу «Наука» – відомий науковець і письменник, подолян Кость Туркало [16, с. 18-19; 60, с. 4012].

Для «Енциклопедії Українознавства-II» В. Січинський особисто підготував і подав 16 статей-гасел про українське мистецтво і культуру, серед них цінні статті про найвизначнішого українського різьбяр-скульптора і художника, одного з основоположників кубізму в скульптурі Олександра Архипенка (1887–1964) [44, с. 69], відомого портретиста Боровиковського Володимира (1757–1825) [44, с. 161-162], одного з найвидатніших українських малярів, знавця українського орнаменту і народного мистецтва Сергія Васильківського (1854–1917) [44, с. 215-216], маляра-філософа французького роду, вихованого на Поділлі Миколу Ге (Gay) (1891–1894) [56, с. 473]. А також цінні мистецтвознавчі

гасла «Архітектура на Україні» [44, с. 71-72], «Бароко (або барок) в образотворчому мистецтві» [44, с. 94-95], «Вишивки» [44, с. 263], «Графіка» [56, с. 425-426], «Грецьке мистецтво на Україні (від 7–6 ст. до Р. Х. до XIX ст.)» [56, с. 433-434], «Гуцульщина: історія, назва, етнографія, архітектура, мистецтво» [56, с. 469-470], «Готика або гостро лучний стиль» [56, с. 479], «Дереворит (відбитки з дерев'яних кліше)» [56, с. 497-498], «Десятинна церква в Києві X ст.» [56, с. 504-505], «Дзвони (як людвигарство)» [56, с. 508], «Екслібрис» [56, с. 624] і в співавторстві з Я. Пастернаком «Емаль» [56, с. 628-629]. Про їх наукову цінність свідчить те, що для їх написання В. Січинський використав 23 мистецтвознавчі праці.

Всі українські енциклопедисти, вчені, ентузіасти, меценати і спонсори, які видали «Енциклопедію Українознавства-III» за редакцією професора В. Кубійовича, в т. ч. й такі знанні подоляни, як І. Розгін, В. Січинський, К. Туркало, О. Чехівська, заслуговують на нашу вдячність і шану. Сірий кремлівський кардинал М. Сулов заборонив друкувати Шевченкову енциклопедію, тому що УРСР небезпечно мати свою енциклопедію, а замінив її скороченим варіантом енциклопедії – Шевченківським енциклопедичним словником (Київ, 1975–1977) [40]. Глибоко усвідомлюючи потребу відродження інтелектуального й духовного потенціалу української нації та з метою прискорення, стимулювання цього процесу, Наукове товариство ім. Т. Шевченка у Львові перевидало в 1993–2000 рр. одну з найбільш авторитетних українських енциклопедій – «Енциклопедії Українознавства-II» [55]. Такі енциклопедичні видання, – це своєрідний барометр інтелектуальної напруги нації, промовисте свідчення рівня мислення і перспективного бачення сучасних українських науковців. У перевиданій в Україні «ЕУ-II» подана характеристика 57 значних мистецтвознавчих праць і статей В. Січинського.

Однак, вчений не тільки писав статті-гасла для «Енциклопедій Українознавства», але й подавав цінні рецензії на них у таких емігрантських виданнях, як «Київ» (Філадельфія, 1951) [10, с. 62; 61], «Свобода» (Нью-Йорк, 1955 [10, с. 74; 62] і 1956 [10, с. 76; 63]), «Українське слово» (Париж, 1957) [10, с. 78; 64].

Так, він у своїй статті-рецензії на зошит I гаслової (загальної – А. Т.) частини [62] пише, що після «наполегливої, кількालітньої підготовчої праці і організаційної і редакційної, що вимагає великого вкладу праці і матеріальних засобів її, появився нарешті перший зошит словникової частини «Енциклопедії Українознавства». При цьому він зауважує, що видання такої енциклопедії – «це велике діло української еміграції, тим більше, що на самій «самостійній» Радянській Україні досі не видано ніякої енциклопедії в українській мові». На його думку, найбільше значення і найцінніша частина «Енциклопедії Українознавства-II» «полягає в скруптній біографічній відомості про визначніших людей з української історії, зокрема культури, науки і освіти». Щодо ж інших гасел, – зауважує вчений, – щодо «географічних, історичних та поодиноких знань, дисциплін і понять, то тут, очевидно, можуть бути різні погляди, різні методологічні і систематичні спрямування». При цьому автор впевнений,

що не «варто було повторити ті гасла, які були обширно обговорені в «Енциклопедії Українознавства-I». Основну увагу звертає В. Січинський на те, що автори багатьох статей-гасел обмежуються XIX – XX ст., «використовуючи майже виключно російську літературу, яка представляє розвиток культури і науки на Україні слідом і за прикладом Москви» і майже не використовують «джерела західно-європейські, зокрема відомості чужинців, які подорожували по Україні або перебували там довший час». Саме з цієї причини, на думку дослідника, недостатньо розроблені такі гасла, як «Агрономія на Україні», «Агротехніка» [62, с. 3], «Адміністративне право», «Академії», «Аптеки», «Артилерія», «Археологія», «Археологічні дослідження на Україні», «Астрономія», хоча з цих питань «снує досить велика література історична і фахова». Вчений пише, що всі ці свої «доброзичливі зауваження» він посиішає «зробити вже тепер, щоб в дальших зошитах були заповнені згадані прикрі прогалини» [62, с. 4].

В наступній своїй статті-рецензії вже на зошит 3 гаслової частини В. Січинський пише, що не зважаючи на раніше висловленні ним критичні зауваження щодо «питання про історичну частину деяких гасел, особливо з природничих, точних і технічних знань, які далеко не задовольняють потреби» «Енциклопедії Українознавства-II», «практика редагування гасел не змінилася і знову маємо цілий ряд прикрих прогалин, недостач і помилок, котрі поменшують розвиток науки, освіти, виробництва на Україні, особливо козацьких часів». Вчений відзначає, що він спиняється «лише над історичною частиною поодиноких гасел, які становлять важливі факти до історії української культури, та які особливо потрібно зазначити в «ЕУ-II». Зокрема, на думку дослідника, недостатньо розроблені в історичній частині такі гасла, як «Ботаніка», «Будівництво», «Будівельна освіта на Україні», «Будники», «Важке машинобудівництво», «Варяги. Варязькі шляхи», «Ветеринарія». А статті-гаслу «Вапновипалювальна промисловість» В. Січинський взагалі вважає за необхідне надати назву «Вапно, його склад, виробництво та уживання». Крім того, дослідник зауважує, що до «недомагань дотеперішніх видань треба зарахувати і ряд мовних недоліків», адже варто «уникати москалізмів, а в потребі навіть творити нові терміни в дусі української мови» [63].

Енциклопедичні гасла В. Січинського про українське мистецтво і культуру активно використовували й досі використовують для своїх праць знані дослідники. Так, видатний історик Н. Полонська-Василенко для своєї «Історії України» (1976, 1993) [65], використала 38 його праць, у т. ч. такі мистецтвознавчі гасла, як «Готика і ренесанс» [65, с. 415, 434, 531], «Різьба» [65, с. 415-416; 66, с. 229], «Малярство» [65, с. 417, 434; 66, с. 229], «Графіка – гравєрство. Дереворит» [65, с. 419], «Архітектура» [65, с. 434; 66, с. 226], «Архітектура дерев'яна» [65, с. 512-513], «Гравєрство» [65, с. 515], «Графіка і гравєрство» [65, с. 516; 66, с. 231] тощо.

Активна учасниця українського національно-церковного руху, Світової Федерації Українських Жіночих Організацій (СФУЖО), Спілки Українок Аме-

рики (СУА) та Українського православного братства ім. митрополита Василя Липківського – Олена Володимирівна Чехівська (Січінська), дружина голови уряду Директорії, званого діяча Української Народної Республіки, ідеолога і благовісника Української Автокефальної Православної Церкви Володимира Чехівського також зробила свій внесок у творення «Енциклопедії Українознавства-II». Так, український дослідник С. Білокінь, характеризуючи її, пише: «Винятково велику цінність мають документи свідків і праці церковних істориків – Олени Володимирівни Чехівської» [67, с. 7]. Свої відомості про УАПЦ та митрополита Василя Липківського вона опублікувала в «Українських вістях» (Новий Ульм, 1949) [5, с. 509], а пізніше були використанні при підготовці статей-гасел для енциклопедій української діаспори: «Українська мала енциклопедія» (Буенос-Айрес, 1960); «Енциклопедія Українознавства-II» (Мюнхен; Нью-Йорк, 1962); «Encyclopedia of Ukraine» (Toronto; Buffalo; London, 1993) та ін. [31; 32; 33].

Знана діяча української діаспори США Наталія Пазуняк у своїй статті «У 10-річчя смерті Олени В. Чехівської» (Нью-Йорк, 1979), зауважує, що Олена Чехівська ніколи «не зневірилася в громадській праці». Вона, вступивши в ряди зорганізованого жіноцтва, увійшла в Управу СФУЖО [4] і, ставши членом її «Комісії збирання матеріялу для ЕУ» [68], «залюбки вишукувала дані про видатних жінок для Української Енциклопедії та допомагала в праці своєю мудрою і доброю порадою» [4]. Зокрема, ця «Комісія...» опрацьовувала [46, с. 9] «дані про громадських діячок, що повинні зайняти належне місце в крузі наших замітних людей» [69]. Найбільше уваги присвячувалося жінкам, що «поклали великі зусилля в розбудові нашого громадського життя» [70], «були переслідувані, вивезені чи знищені большевиками» [71; 72], «були відомі, або діють ще тепер у громадському житті», «були громадськи активні чи переслідувані за свою громадську працю» [73]. Загалом, членами «Комісії...» були підготовлені матеріали на 167 осіб, серед яких гасла про таких знаних подолян, як: Базилевич (урод. Гриневич) Дарію (1882–1953), учительку з Вінниччини, члена «Союзу Українок» у Кам'янці-Подільському в 1919 р.; Баран (урод. Гаврисевич) Блянку (1896–1971), українську громадську діячку, журналістку, засновницю «Союзу Українок» у Кам'янці-Подільському в 1919 р. [73]; Ватич (за чол. Кирчеву) Ганну (1889–1930-ті рр.), уродженку Кам'янця-Подільського, викладачку французької мови Кам'янець-Подільського державного українського університету та шкіл Ужгорода, перекладачку Української Республіканської Капели [72]; Гаудіч (Гаудіч) Євгенію (1888–1937?), педагога-природника середніх шкіл Кам'янця-Подільського, репресовану в 1937 р. [69; 74]. Члени «Комісії...», серед яких й Олена Чехівська, вважали, що «наукова зброя чи не найбільш успішна» у визвольній боротьбі проти московських окупантів. А тому вважали, що їхній внесок у творення «Енциклопедії Українознавства» є поважним «осягом» їхньої боротьби за незалежну Україну [46, с. 10].

Відомий український публіцист, журналіст і громадський діяч Лідія Бурачинська пише (Нью-Йорк, 1967) пише, що «не буде перебільшенням сказати,

що без появи ЕУ не вийшла б у світ УРЕ» [46, с. 9]. Саме під безпосереднім впливом паризько-мюнхенської «Енциклопедії Українознавства» визначному класику української літератури М. Бажану в 1957 р. вдалося організувати і відновити видання в радянській Україні «українознавчих» енциклопедій [8, с. 35; 59]. Про характер цієї майбутньої «української» енциклопедії Б. Кравців, посилаючись на головного редактора М. Бажана, «доброго поета, але не фахівця і не науковця», писав, що хоча до видання УРЕ й були «залучені видатні вчені республіки і спеціалісти з різних галузей народного господарства, науки і культури», однак вона все ж мала бути «енциклопедією марксистсько-ленінського ... вчення», «духом рішучого викриття і боротьби з націоналістичними антинауковими концепціями мусять бути пройняті матеріяли». І хоча М. Бажан й заявляв, що всі «матеріали, вміщені в Енциклопедії, мусять бути точно і строго науково перевірені, ґрунтовані на всіх досягненнях сучасної науки, просто і ясно викладені добірною українською мовою», однак академік Л. Булаховський, на «науковій сесії в питаннях розвитку гуманітарних наук в Українській ССР» (29–30 травня 1958 р.) заявив, що «українське мовознавство ще не готове» до видання української енциклопедії [75]. В 1960–1965 рр. було видано 17-ти томну «Українську Радянську енциклопедію», яка охоплювала 45000 гасел, а в 1977–1985 рр. вийшло 2-е її видання в 12-ти томах [45, с. 639]. Хоча УРЕ й подає величезний фактологічний матеріал, однак сьогодні вона становить неабиякий інтерес лише як документ-свідчення ідеологічного маніпулювання суспільною свідомістю. Обидва видання УРЕ суворо відповідали канонам марксистсько-ленінської ідеології, а подані в них історичні події були крайнє сфальсифіковані. Сотні визначних діячів української культури, науки і політики, були замовчані, серед яких і члени славної української родини Сіцинських-Чехівських-Січинських-Шандорів та їхні творчі здобутки, або ж подані з негативною характеристикою їхньої діяльності [8, с. 35].

Значний внесок у творення українознавчих енциклопедично-довідкових видань зробила, член славної української родини Сіцинських-Чехівських-Січинських-Шандорів, кандидат філологічних наук, співробітник катедри української мови та літератури філософського факультету Пряшівського університету Любиця Бабота (Пряшів, Словаччина). Так, М. Мушинка пише, що вона опублікувала цілий розділ «Література русинів-українців Словаччини» (с. 158-178) в енциклопедичному довіднику «Rukovät literatúry» («Підручник літератури», Кошиці, 1998), в якому подала короткі портрети 70 письменників цього регіону від Олександра Духновича й Адольфа Добрянського до Тараса Мурашка і Богдана Копчака та 15 літературознавців (від Євгена Недзельського й Ореста Зілинського до Йосифа Сірку та Йосифа Шелепця). Десятки гасел вона подала для Краєзнавчого словника русинів-українців Словаччини, Пряшівщина» (Пряшів, 1999), «Енциклопедії сучасної України» (Київ, 2001) та для багатьох інших довідкових видань [7, с. 7].

За останні роки в Україні було видано понад 200 енциклопедій, енциклопедичних довідників і словників. Однак, в олігархічний період української

незалежності вийшли лише дві енциклопедії – юридична та української мови, адже енциклопедія, як збірка знань не в пошани, особливо тому, що вона українська та ще й україномовна, а на території, що іменується Україною, не було місця українській ідентичності та її культурним цінностям, українці могли обійтися і без енциклопедії [40]. На нашу думку, не дуже коректним є виступ керівника проекту створення «Великої української енциклопедії» (ВУЕ), директора Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» Алли Киридон, яка під час презентації першого тому ВУЕ в 2017 р., зауважила, що його вихід – «це справа історичної ваги», цей «амбітний проект» є «інтелектуальною візитівкою нації», адже «дотепер в Україні з таких видань була лише Українська радянська енциклопедія». З невідомих причин, поважна доктор історичних наук, професор, науковець і педагог, забула чи не бажала наголосити, чим принизила значний енциклопедично-довідковий доробок своїх попередників – творців українських енциклопедій, що першими українськими енциклопедіями, які подали систематизовані українознавчі знання з усіх галузей, були й залишаються «Українська Загальна Енциклопедія» та загальна й словникова «Енциклопедія Українознавства» [76]. Вони допомагали й досі допомагають вітчизняним науковцям орієнтуватися в проблемах економічного, політичного і культурного життя тогочасної України та містять відомості про творців незалежної України [77]. Маємо надію, що пропагована А. Киридон ВУЕ все ж таки стане в сучасній Україні тим енциклопедичним виданням, яке б дійсно відповідало новим історичним, суспільно-політичним і культурно-духовним реаліям.

Повернення сучасними дослідниками із забуття імен членів славної української родини Січінських-Чехівських-Січинських-Шандорів, не завжди супроводжується досконалим вивченням усієї сукупності наявних біографічних та бібліографічних джерел, критичним підходом до віддрукованих та неопублікованих відомостей, має місце значна кількість помилок, неточностей та недоречностей. Талант членів цієї української родини дозрівав якраз у добі нашого лихоліття – упадку української державності і їм довелося виявлятися поза межами батьківщини, на скитанні. А беручи до уваги несприятливі моральні і матеріальні умови еміграції, страхіття Другої світової війни, повоєнної скитальчої мартирології і та нагінки на все українське, то постаті членів родини на тлі української історично-мистецького наукового світу є унікальними і заслуговують на найвищий подив. Вся їхня праця, всі їхні творчі здобутки поза межами батьківщини, були направлені не те, щоб переконати світову спільноту «про повновартість української нації та її відрубність від наших сусідів – часто ворогів» [1, с. 25]. А також довести, що українці є окремим самостійним народом, який нічим не поступається перед іншими народами. Члени цієї української родини твердо вірили, що настане час, коли Україна стане вільною державою, що їхній доробок стане їй у пригоді.

І сьогодні Україна повинна пізнати багату спадщину цієї української родини. Повноцінне повернення Україні імен членів української родини Січінських-

Чехівських-Січинських-Шандорів неможливе без вивчення й аналізу всієї їхньої багатогранної спадщини, виявлення й ґрунтовного опрацювання чималого масиву бібліографічних та архівних документів, осмислення їхньої українознавчої науково-дослідницької діяльності. Лише за таких умов можливий відхід від ідеологізованих міфів і неупереджена оцінка внеску членів цієї родини утворення українознавчих енциклопедично-довідкових видань.

Список використаних джерел і літератури

1. Кейван І. Володимир Січинський – архітект, мистець-графік, мистецтвознавець, дослідник. Торонто: Євшан-зілля, 1958. 64 с.
2. Чубатий М. Енциклопедія Українознавства // Свобода (Нью-Йорк). 1949. Ч. 226. 29 вересня. С. 2-3.
3. Андрусак М. Енциклопедія українознавства в двох томах за головною редакцією проф. д-ра В. Кубійовича і проф. д-ра З. Кузелі. Том І. Наукове Товариство ім. Шевченка, Мюнхен-Нью-Йорк, 1949, 8, І зшиток, 80 ст. [Рецензія] // Київ. Журнал літератури й мистецтва Літературно-мистецького товариства (Філадельфія). 1950. Ч. 3: листопад-грудень. С. 178-180.
4. Пазуняк Н. У 10-річчя смерті Олени В. Чехівської // Українка в світі (Нью-Йорк). 1979. грудень. С. 29.
5. Мартирологія Українських Церков: В 4-х т. – Т. І. Українська Православна Церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України / Упорядкували і зредагували Осип Зінкевич і Олександр Воронин. Балтимор; Торонто: Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1987. 1207 с.
6. Мушинка М. Володимир Січинський і русини-українці Східної Словаччини. Пряшів: Союз русинів-українців Словаччини, 1995. 122 с.
7. Мушинка М. Тернистий шлях до науки. До круглого ювілею Любиці Баботи // Наше життя (Нью-Йорк). 2004. № 11: листопад. С. 5-7.
8. Мушинка М. Володимир Січинський і «Українська Загальна Енциклопедія» // Поділля в житті, діяльності і творчості Юхима Січинського та Володимира Січинського: збірник матеріалів Міжнародної науково-краєзнавчої конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження Ю. Січинського і 115-річчю з дня народження В. Січинського. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. С. 32-39.
9. Мушинка М. Подоланин Володимир Січинський і «Українська Загальна Енциклопедія» // Матеріали І Міжнародної наукової історико-краєзнавчої конференції «Місто Хмельницький в контексті історії України» / Ред. кол. Баженов Л. В. (гол.), Єсюнін С. М. (співгол., відп. ред.) та ін. Хмельницький, 2016. С. 406-411.
10. Володимир Січинський. Бібліографічний покажчик / Укладач С. Костюк. Львівська наукова бібліотека НАН України ім. В. Стефаніка, 1996. 124 с.
11. Енциклопедія Українознавства-І. Загальна частина (далі – ЕУ-І). В 3-х т. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 1994. Т. 1. 400 с.
12. Трембський А. М. Енциклопедична діяльність Володимира Січинського // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 12. Серія: Історія: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф.

П. С. Григорчука. Вінниця: [б. в.], 2007. С. 244-248.

13. Трембіцький А. М. Олена Чехівська (Сіцинська) і Українська Автокефальна Православна Церква // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Релігійне життя Поділля: минуле і сучасне. До 1020-ліття хрещення Русі та 250-річчя Вінницького кафедрального Спасо-Преображенського собору. Вінниця: [б. в.], 2008. С. 200-213.

14. Трембіцький А. М. Історик Української Автокефальної Православної Церкви – Олена Чехівська (Сіцинська) // Освіта, наука і культура на Поділлі. Зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський: Оіум, 2010. Т. 15: Присвячено 65-річчю Великої Перемоги. С. 228-247.

15. Трембіцький А. М. Особистісно-індивідуальний світ Олени Чехівської (Сіцинської) // Педагогіка духовності / Збірка наукових праць в 2-х ч. / Ред. кол. Білий Л. Г. (голова) та ін. Хмельницький, 2012. Ч. 2. Історія, культура та освіта: християнський вимір. С. 156-163.

16. Жуковський А. Енциклопедія українознавства // Енциклопедичний вісник України. Зб. наук. праць. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. Ч. 1. С. 14-22.

17. Сецинский Е. Й. // Брокгауз А. и Ефрон Н. Энциклопедический словарь. Т. XXXII^A. Санкт-Петербург, 1901. С. 401.

18. Сецинский, Евстафій Йосифович // Большая Энциклопедія / Подъ ред. С. Н. Южакова / Словарь общедоступныхъ сведений по всемъ отраслямъ знания / Издатели: Типографическій Институт (Мейеръ) въ Лейпциге и Вене; Книгоиздательское Товарищество «Просвещение» въ С.-Петербурге. Санкт-Петербургъ, 1900–1905. Т. 18: Статистика–Ундозеро. 1904. С. 227.

19. Кузеля З. Вступ. Дотеперішні українські енциклопедії // ЕУ-І. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 1994. Т. 1. С. 9-11.

20. Віднянський С. Український вільний університет. Наукова і культурно-освітня діяльність УВУ // Неопалима купина (Київ). 1995. № 3-4. С. 107-116.

21. Романів О. Довгий тернистий шлях українства до самопізнання // Енциклопедія Українознавства. Словникова частина (далі – ЕУ-ІІ). Київ: Глобус, 1993. Т. 1. С. ІІ-ХІІ.

22. Ф. 252 Редакція «Української Загальної Енциклопедії». Відділ рукописів. Львівська національна наукова бібліотека НАН України ім. В. Стефаника.

23. Раковський І. Якою буде наша енциклопедія? Деякі сумніви й їх розв'язка // Діло (Львів). 1930. 8 лютого. № 30. С. 3.

24. «Книга, що в ній є все». Історія першої української енциклопедії [Електронний ресурс]. Режим доступу до інформ.: <http://tyzhden.ua/History/126020>.

25. Слюсарчук С. Перша Українська Енциклопедія – як в дійсності було // Свобода (Нью-Йорк). 1981. Ч. 237. 16 грудня. С. 2, 4.

26. Українська Загальна енциклопедія // ЕУ-ІІ. Львів: НТШ, 2000. Т. 9. С. 3359.

27. Яковлів А. Українська Загальна Енциклопедія. Книга знання // Тризуб: громадсько-політичний і літературно-мистецький тижневик (Париж). 1930. Ч. 38 (246). 12 жовтня. С. 7-10.

28. Гуцаленко Т. Історія видання «Української Загальної Енциклопедії» (за матеріалами відділу рукописів ЛНБ ім. В. Стефаника) // Книга в соціокультурному просторі (досвід книговидавання XIX – XX ст. і сучасні проблеми): Доп. і повід. міжнар. наук. конф., 3-5 травня 1995 р. / Ред. гр.: І. С. Квітко (відп. ред.) та ін. Львів: [б. в.], 1995. С. 79-80.

29. Микитчук В. Як виникла «Українська загальна енциклопедія» // Сучасність. Література, мистецтво, суспільне життя (Мюнхен). 1961. Ч. 4: квітень. С. 101-108; Він же. До історії видання Української загальної енциклопедії в Коломиї // Коломия і Коломийщина. Філадельфія: Вид. комітету коломиян, 1988. С. 251-261.

30. Савчук В. Книга, на яку чекали покоління // Молодь України (Київ). 1993. 11 лютого.

31. Романюк Т. Раковський Іван // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопед. слов. / За ред. М. М. Романюка. Львів: [б. в.], 1999. Вип. 6. С. 407-410.

32. Трегуб М. Епістолярій архіву редакції «УЗЕ» – джерело української біографістики // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. Львів: [б. в.], 2003. Вип. 11. С. 303-310.

33. Черниш Н. До історії видання «Української Загальної Енциклопедії» // Поліграфія і видавнича справа (Львів). 2001. Вип. 37. С. 203-210.

34. Співробітники загальної частини УЗЕ та гасла «Україна». Супліменти до УЗЕ. 1934. С. 1425-1426.

35. Українська Загальна Енциклопедія: Книга Знання. В 3-х т. Т. 3: С–Я / Під гол. ред. І. Раковського. Львів; Станіславів; Коломия: Рідна школа, 1933. 676 с.

36. Українська Загальна Енциклопедія: Книга Знання. В 3-х т. Т. 1: А–Ж / Під гол. ред. І. Раковського. Львів; Станіславів; Коломия: Рідна школа, 1930. 676 с.

37. Українська Загальна Енциклопедія: Книга Знання. В 3-х т. Т. 2: З–П / Під гол. ред. І. Раковського. Львів; Станіславів; Коломия: Рідна школа, б. р. 694 с.

38. Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф. 328. Редакція «Української Загальної Енциклопедії». Оп. 1. Спр. 104. Українська загальна енциклопедія. Львів, 1930-1935.

39. «І. Н.». Велике діло. На маргінесі першого зшитка Української Загальної Енциклопедії // Діло (Львів). 1930. Ч. 107. 17 травня. С. 2.

40. Жулинський М. Енциклопедія сучасної України // Голос України (Київ). 1995. № 177. 20 вересня. С. 11.

41. Хроніка. Українська совітська енциклопедія // Тризуб: громадсько-політичний і літературно-мистецький тижневик (Париж). 1930. Ч. 45 (253). 30 листопада. С. 23.

42. Український національний знак і прапор України // Енциклопедія Українознавства. Краків: Українське видавництво, 1941. Зош. 1.

43. З літератури, мистецтва й науки // Голос: часопис для українців у Німеччині (Берлін). 1942. №. 8. 10 квітня. С. 7.

44. Mirchuk I. Handbuch der Ukraine / I. Mirchuk; Ukrains'kyi naukovyi instytut v Berlin (Germany). Leipzig: O. Harrassowitz, 1941. 416 s.

45. Енциклопедії // ЕУ-П. Львів: НТШ, 1993. Т. 2. С. 638-640.

46. Буря Л. Для Енциклопедії Українознавства // Наше життя (Нью-Йорк). 1967. Ч. 11. грудень. С. 9-10.

47. Левуш Г. Про Енциклопедію Українознавства // Свобода (Нью-Йорк). 1951. Ч. 267. 15 листопада. С. 3.
48. Вербяний І. Енциклопедія Українознавства // Свобода (Нью-Йорк). 1953. Ч. 98. 30 квітня. С. 2.
49. На основі «Енциклопедії Українознавства» виправлено підручник історії для шкіл провінції Алберти в Канаді // Свобода (Нью-Йорк). 1965. Ч. 1. 2 січня. С. 1.
50. Шлемкевич М. Чужинці про Е.У. // Свобода (Джерзи Ситі). 1950. Ч. 81. 8 квітня. С. 7.
51. ЕУ-І. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 1995. Т. 2. С. 369-800.
52. ЕУ-І. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 1995. Т. 3. С. 801-1230.
53. Енциклопедія Українознавства // Наше життя (Нью-Йорк). 1949. Ч. 10: жовтень. С. 2.
54. Тимошик М. Українка в архівах, бібліотеках, редакціях і видавництвах Франції [Електронний ресурс]. Режим доступу до інформ.: <http://www.ukrainaforever.narod.ru/ykrarchiv.html>.
55. ЕУ-ІІ. В 10-и т. Київ: Глобус; Львів: НТШ, 1993-2000. 4015 с.
56. ЕУ-ІІ. Львів: НТШ, 1993. Т. 2. С. 401-800.
57. ЕУ-ІІ. Львів: НТШ, 1994. Т. 4. С. 1201-1600.
58. ЕУ-ІІ. Львів: НТШ, 1996. Т. 6. С. 2001-2400.
59. ЕУ-ІІ. Львів: НТШ, 2000. Т. 9. С. 3201-3600.
60. ЕУ-ІІ. Львів: НТШ, 2000. Т. 10. С. 3601-4015.
61. Рецензія на Енциклопедію Українознавства. Зош. 1-2 // Київ. Журнал літературний мистецтва Літературно-мистецького товариства (Філадельфія). 1951. № 2. С. 102-103.
62. Січинський В. Енциклопедія українознавства. Гаслова частина // Свобода (Нью-Йорк). 1955. Ч. 223. 18 листопада. С. 3-4.
63. Січинський В. Енциклопедія українознавства. Гаслова частина. Зошит 3 // Свобода (Нью-Йорк). 1956. Ч. 147. 3 серпня. С. 5.
64. Наука географія у старій Україні. Рецензія з приводу гасла «Географія» // Енциклопедія Українознавства. Зош. 5 // Українське слово (Париж). 1957. № 795.
65. Полонська-Василенко Н. Історія України. У 2 т. Т. 1. До середини XVII століття. 2-е вид. Київ: Либідь, 1993. 672 с.
66. Полонська-Василенко Н. Історія України. У 2 т. Т. 2. Від середини XVII століття до 1923 р.. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1993. – 608 с.
67. Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17-30 жовтня 1927 року. Док. і матеріали / Упоряд.: С. І. Білокінь, І. М. Преловська, І. М. Старовойтенко. Київ: [б. в.], 2007. 696 с.
68. Для Енциклопедії Українознавства // Наше життя (Нью-Йорк). 1957. Ч. 1: січень. С. 14.
69. Для Енциклопедії Українознавства // Наше життя (Нью-Йорк). 1956. Ч. 10: листопад. С. 14.
70. Для Енциклопедії Українознавства // Наше життя (Нью-Йорк). 1957. Ч. 1: січень. С. 14.

71. Залізняка О. Праця для Енциклопедії // Наше життя (Нью-Йорк). 1957. Ч. 2: лютий. С. 14.

72. Для Енциклопедії Українознавства // Наше життя (Нью-Йорк). 1957. Ч. 8: вересень. С. 14.

73. Праця для Енциклопедії Українознавства // Наше життя (Нью-Йорк). 1957. Ч. 2: лютий. С. 14.

74. Для Енциклопедії Українознавства // Наше життя (Нью-Йорк). 1960. Ч. 1: січень. С. 14.

75. Кравців Б. Словниково-енциклопедичні темпи // Свобода (Нью-Йорк). 1958. Ч. 172. 9 вересня. С. 2.

76. Вийшов у світ перший том першої від часів незалежності української енциклопедії [Електронний ресурс]. Режим доступу до інформ.: http://zik.ua/news/2017/03/28/vuyshov_u_svit_pershyu_tom_pershoi_vid_chasiv_nezalezhnosti_ukrainskoi_1069481 (дата звернення: 28 березня 2017).

77. Прохасько Т. «Українська загальна енциклопедія» – найголовніша пізнавальна література для мене // День: газета (Київ). 2013. № 164-165. 13 вересня. С. 23.

Anatoly Trembitsky

**Contribution of Sitsinskiy-Chehivsky-Sichynsky-Shandory families
to the creation of Ukrainian-learning encyclopedic
and reference publications**

Contribution of Ukrainian historians and ethnographers both native and from Ukrainian diaspora members of a fine, deeply-rooted to the ethnic and cultural environment of Podillya, Ukrainian family Sitsinskiy-Chehivsky-Sichynsky-Shandory and other famous Podillya dwellers, such as Kost' Turkalo, Ivan Rozgin into the creation of Ukrainian-learning encyclopedic and reference publications, for example «Ukrainian General Encyclopedia Books of knowledge», time and dictionary part of the «Encyclopedia of Ukrainian learning» and other is shown in the article. Also the history of publishing the Ukrainian encyclopedias and membership of this family in this process is observed here Contribution of Volodymyr Sichynskyi to the writing of art-learningg articles-mottos for the first Ukrainian encyclopedia «Ukrainian General Encyclopedia, Books of knowledge» (Lviv-Stanislaviv-Kolomyia 1930-1935), to the well-illustrated «Encyclopedia of Ukrainian learning2 (Kharkiv, 1942), to the «Encyclopedia of Ukrainian learning» (1949-1982). His articles-mottos were used for «English Encyclopedia of Ukrainian learning» («EEU») (1963-1968).

Also a contribution of such famous Podillya-dwellers as Iwan Rozgin, Kost Turkalo, Olena Chehivska into the creation of general and dictionary part of modern «Encyclopedia of Ukrainian learning» (1949-1962) and other encyclopedic and reference publication. More over, it is noticed, that materials, collected by an active participant of the Ukrainian national-church-and female movement O. Chehivska were used during preparation of articles-mottos for such encyclopedias of Ukrainian diaspora as «small Ukrainian Encyclopedia of» (Buenos-Aires, 1960), «Encyclopedia of Ukrainian learning II» (Munchen, Ney-York,

1962), «Encyclopedia of Ukrainian» (Toronto, Buffalo, London, 1993) and others. She was a member of the SFYHO and member of «Comissions of collecting the materials for EU», «was searching data with pleasure about women for Ukrainian Encyclopedia and was helping in labour with her wise and good advise. In General members of «Comission» prepared materials for 167 people.

A great contribution into the creation of Ukrainian learning encyclopedic and reference publications was made by a candidate of Philology, worker of the Philosophy Faculty of Pryasivkiy university Lyubyt' Babot (Slovakia), member of a fine Ukrainian family of Sitsinskiy-Chehivsky-Sichynsky-Shandory, which published the whole paragraph «Literature of Rusins-Ukrainians in Slovakia» in the encyclopedic reference book «Rokovat literatury» (Koshytsi, 1998.) And also gave dozens of mottos for ethnographic dictionary of Rusins-Ukrainians in Slovakia, Pryashivshchyna (Pryashiv, 1999), «Encyclopedia of modern Ukrainian» (Kyiv, 2001) and many others reference publications.

Keywords: Volodymyr Sichynskiy, Olena Chehivska, Lyubyt' Babot, Kost Turkalo, Iwan Rozgin, Pdillya, Ukraine, Czech Republic, Germany, USA, encyclopedia.

Одержано 1 вересня 2017 року

УДК 929-057.177(477.43)КОПИЛОВ

І.Г.Маринін

Духовні та подвижницькі виміри управлінської діяльності ректора Анатолія Копилова

Висвітлюється організаційно-управлінська і подвижницька діяльність, суспільно-патріотична позиція ректора Кам'янець-Подільського державного університету Анатолія Олексійовича Копилова, завдяки яким аматорське мистецтво навчального закладу піднялося на новий якісний рівень виконавства і суттєво наблизилося до професійного.

Зокрема, здійснено історико-хронологічний аналіз життєвого та управлінського аспектів діяльності, які містять: спогади про особистість ректора, його державницьке розуміння завдань освіти, культури й мистецтва, потреб їх синтезу та розвитку в духовному самовдосконаленні майбутніх педагогічних кадрів.

Проаналізовано значимість організаційно-управлінської діяльності керівника вишу, актуалізацію творчих детермінант продукування нестан-